
STUDII BALCANICE

Serie nouă

NR. 1(2)/2020

EDITURA UNIVERSITARIA

STUDII BALCANICE
UNIVERSITATEA DIN CRAIOVA
FACULTATEA DE LITERE
Str. A.I.CUZA, 13-15
CRAIOVA, ROMÂNIA
Tel: 0040251414468
Email: central@ucv.ro

Director de publicație

VLADIMIR ILIESCU

Comitet Științific

Petre Gherghe

Rodica Ursu-Naniu

Florin Olteanu

Cristina Oprea

Nicolae Panea

Anamaria Magdalena Preda

Ionuț Pătularu

Constantin Rezachevici

Adriana Uliu

Comitet de redacție

Nicolae Răzvan Mitu – Redactor Șef Adjunct

Dana Osiac – Secretar de redacție

Dana Osiac – Tehnoredactare computerizată

ISSN 2559-1924

ISSN-L2559-1924

REMEMBER...*Nicolae Răzvan MITU*

Cu toate că, domnul prof.univ.dr. h.c.,mult. Vladimir Iliescu a plecat dintre noi, domnia sa rămas totuși o amintire vie în sufletul celor care l-au cunoscut.

După o copilărie frumoasă și anii de liceu petrecuți în mai multe licee, s-a hotărât să urmeze: Facultatea de Istorie, Facultatea de Drept și Facultatea de Filologie clasică, cu toate că muzica era pasiunea sa, fiind absolvent al Conservatorului de muzică din Cernăuți. Dar pasiunea sa pentru muzică nu s-a stins niciodată fiind ascultător fidel al muzicii sufletului său.

În timpul studiilor academice, a avut profesori personalități precum: Gheorghe I. Brătianu, Ioan Hudiță și alții. Astfel s-a format ca umanist, având o cultură vastă. Prima sa recunoaștere pe plan național și internațional a fost rezolvarea problemei continuității după părăsirea Daciei de către armata și administrația română. S-a făcut remarcant și în domeniul lingvisticii, fiind coautor la *Dicționarul româno-polon*, primul dicționar de acest gen din România. Tot domnia sa a demonstrat că limba bulgară s-a transformat dintr-o limbă sintetică într-o limbă analitică. Este autor al multor studii și cercetări în domeniul istoriei și filologiei.

Despre activitatea științifică a domnului profesor pot fi spuse încă multe lucruri, dar nu mi-am propus să fac aici o prezentare exhaustivă, preferând să vorbesc despre impactul pe care l-a avut asupra formării mele profesionale.

A făcut parte din viața mea douăzeci și unu de ani fiindu-mi mentor, numindu-mă “fiul său morganatic”, așa cum îi plăcea să spună... Se întâmpla în luna mai, înainte de a susține examenul de licență. M-a întrebat

ce temă mi-am alesla licență și de care perioadă a istoriei mă simt atras mai mult, după care mi-a propus o eventuală temă de studiu pentru a obține doctoratul. Am fost admis la doctorat... Pe lângă examenele de specialitate, domnul profesor mi-a facilitat susținerea a două examene de limbă, bulgară și sârbă, acest lucru demonstrând dorința domniei sale de a fi cât mai completă pregătirea mea în domeniul subiectului ales. După terminarea doctoratului, domnul profesor Vladimir Iliescu m-a invitat să particip la o serie de congrese și conferințe internaționale de istorie, unde am susținut comunicări în domeniul istoriei sud-est europene. Primul congres la care am participat a fost în Paris. Acolo, am observat, prima dată, cât de cunoscut era domnul profesor în lumea academică internațională.

Relația noastră a fost ca un periplu prin lumea științifică și uneori chiar diplomatică. Îmi amintesc, la Paris, momentul în care într-una din seri am fost invitați, toți participanții la congres, la reședința ambasadorului Serbiei la Paris, Excelența Sa Prof.dr. Dušan Bataković. Ulterior, domnul profesor mi-a mărturisit părerea sa personală, aceea că ambasadorul făcuse acest demers, pentru a mai „spăla” imaginea Serbiei în ochii Europei, după atrocitățile lui Slobodan Milosević. Domnul profesor vorbea fluent limba franceză și polonă. De altfel, limba polonă o știa din familie, de la mama sa, care vorbea fluent patru limbi: germană, franceză, polonă și ucraineană.

La Amsterdam, la Conferința Mondială a Istoricii, care se desfășoară o dată la cinci ani, am văzut cât de apreciat era domnul profesor în lumea academică internațională. Într-o seară, domnul profesor a fost invitat la Seara profesorilor germani, întrunire care s-a ținut în localul unei biserici protestante din oraș. Înainte de a ajunge la Amsterdam, domnul profesor m-a invitat să petrec cinci zile înainte de congres la Düsseldorf la dânsul, urmând să plecăm împreună cu trenul spre capitala Olandei. În zilele petrecute acasă la dânsul, unde am avut plăcerea să beneficiem de o ospitalitate deosebită, am putut să admir varietatea și bogăția unei biblioteci impresionante. Într-una din zile, m-a dus la Universitatea din Aachen, locul

unde domnul profesor ținea cursuri de istoria Europei de Est. Acolo, l-am întâlnit pe profesorul Armin Heinen, care, printre altele, a scris un studiu despre mișcarea legionară privită și din punct de vedere social.

Urmărind firul cronologic al conferințelor, a urmat conferința de la Varșovia unde, surprinzător, s-a adresat auditoriului în limba polonă. Aș aminti și conferințele de la Belgrad și Sofia. Atunci când își susținea lucrările, capta atenția totală a auditoriului stârnind nenumeroase întrebări și polemici civilizate. Cu toate că locuia în Germania a păstrat mereu relații foarte apropiate cu lumea academică din România: prof.dr. acad. Răzvan Theodorescu fiind un bun și apropiat prieten al domnului profesor.

Datorită domnului profesor l-am cunoscut și pe regretatul profesor dr. Șerban Tanașoca (fostul director al Institutului de Studii Sud-Est Europene), un om de o cultură deosebită.

Domnul profesor Vladimir Iliescu împărtășea cu generozitate cunoștințele sale din domeniul academic și din vasta sa experiență de viață. Era o plăcere să-l asculți povestind și, nu în ultimul rând, să-i urmezi sfaturile.

ROMÂNIA ÎN INTERBELICUL BALCANIC: LIMITELE COOPERĂRII MILITARE

Petrică Alexandru OȘCA
Comisia Română de Istorie Militară

Societatea românească a răspuns unor provocări inedite după Marele război și a experimentat diverse soluții pentru consolidarea statului reîntregit într-un context geopolitic nou. Marea Unire îi conferea României statutul de Putere Mijlocie aparținând, concomitent, Europei Centrale, Europei de Sud-Est – lumii balcanice – și Bazinului Mării Negre. Statul român s-a poziționat în tabăra antirevizionistă; acest fapt a influențat acțiunile diplomației românești care s-au orientat prioritar defensive pentru a combate intențiile și pretențiile revizioniste. Așa se explică și acțiunile de cooperare în domeniul politico-militar; ele vizau asigurarea securității și integrității teritoriale ale tânărului stat reîntregit, atât prin măsuri de întărire a puterii militare proprii cât și printr-o politică de alianțe care să pună România la adăpost de orice încercare de revizuire prin forță a tratatelor de pace de la Paris (1919-1920). Ele erau necesare cu atât mai mult cu cât aranjamentul de securitate colectivă promis de Societatea Națiunilor era inaplicabil după abandonarea ei de către „garantul” principal, SUA. De altfel, asocierile între state în scopul asigurării securității lor comune împotriva unei posibile agresiuni erau reglementate în Statutul Ligii Națiunilor, cu obligația ca ele să fie făcute publice în esența lor.

România a uzat de această oportunitate; ea a semnat o Convenție defensivă cu Polonia (pentru respingerea în comun a unei posibile agresiuni din Est)¹, respectiv Convenții separate cu Cehoslovacia și Iugoslavia (pentru respingerea unor agresiuni posibile din Vest și Sud, formând așa numita Mică Înțelegere. Din 1933 această alianță s-a constituit într-o grupare trilaterală, bazată pe Pactul de Organizare)².

Evoluțiile din Europa în al doilea deceniu interbelic au obligat toate statele continentului la reconsiderarea rolului lor. Virulența și amploarea

---

¹Convenția de alianță defensivă între Polonia și Regatul român, 3 martie 1921. Convenția militară s-a semnat în aceeași zi de către generalii Tadeusz Rozwadowski și Constantin Christescu.

²14 august 1920, Convenția de alianță defensivă dintre Cehoslovacia și Regatul sârbilor, croaților și slovenilor; 23 aprilie 1921, Convenția de alianță defensivă dintre Regatul român și Cehoslovacia, în vigoare din 27 mai 1921; Convenția de alianță defensivă dintre Regatul român și Regatul sârbilor, croaților și slovenilor, 7 iunie 1921. Vezi lucrarea de referință: Milan Vanku, *Mica Înțelegere și politica externă a Iugoslaviei*, București, Editura Politică, 1979.

curentului revisionist, îndeosebi după preluarea puterii în Germania de către Hitler și după eșecul Conferinței pentru Dezarmare, au creat falii în tabăra antirevisionistă. Marile democrații occidentale promovau acum și îndemnau la conciliatorism, încercând să „îmblânzească fiara” prin satisfacerea unor pretenții și prin sacrificii care nu le lezau interesele, în favoarea revizionistilor³.

Țările din spațiul Estic aveau, dimpotrivă, percepția că orice pretenție revizionistă le vizau direct. Din acest motiv, ele rămâneau vigilente și încercau să convingă Occidentul democrat că nu e cazul să se renunțe la măsuri punitive ferme, credibile împotriva oricărui derapaj și încălcare a obligațiilor asumate la Conferința de Pace de la Paris. Astfel, după 1934 diplomațiile din Est – care percepeau mai clar pericolul reluării confruntărilor – s-au văzut *decuplate* de la marea politică europeană, iar acțiunile lor au marcat o *desincronizare* față de tendința împăciuitoare promovată în special de Marea Britanie și de Franța.

Acesta este contextul în care patru state din Balcani – Iugoslavia, Grecia, Turcia și România – au convenit să constituie o nouă Alianță politico-militară, semnând, la Atena, Pactul Balcanic din 9 februarie 1934⁴. Actul în sine venea la sfârșitul unui demers de promovare a înțelegerii și încrederii apelând la formatul unor Conferințe balcanice anuale, cu participarea unor figuri ilustre ale popoarelor din zonă, care subliniau interesele comune ale balcanicilor dar și limitele și condiționările colaborării interstatale.

Semnarea Pactului Balcanic. De la stânga la dreapta:
Demetrios Maximos, Tefvik Rustu Aras, Nicolae Titulescu
și Bogoljub Jetvic⁵

³ Vezi, pe larg, o lucrare de referință: Martin Gilbert și Richard Gott, *Conciliatorii*, București, Editura Politică, 1966.

⁴ A rămas de referință monografia Elizei Campus consacrate acestui subiect: *Înțelegerea Balcanică*, București, Editura Academiei, 1972.

⁵ foto: www.titulescu.eu

Semnificațiile Pactului Balcanic sunt multiple. Mă rezum doar la modul original în care s-a ajuns la crearea instrumentului militar necesar pentru credibilitatea și stabilitatea Pactului⁶. Aici înregistrăm cele mai dificile și ciudate soluții, pe lângă decalajul imens al asumării convențiilor militare față de momentul semnării Pactului politic. Ca o constatare, observăm că în timp ce Convenția militară cu Polonia s-a semnat în aceeași zi cu cea politică (21 martie 1921), convențiile militare cu Cehoslovacia, respectiv cu Iugoslavia au urmat după șase luni de la semnarea convențiilor politice bilaterale⁷. În cazul Înțelegerii Balcanice decalajul devine și mai important: de această dată a fost nevoie de peste doi ani pentru convenirea unui aranjament militar și nici atunci n-ar fi fost posibil dacă nu s-ar fi apelat la o „găselniță” în sensul că s-au adoptat două convenții militare (una în Trei – secretă față de Grecia – și una în Patru, la care era parte și Grecia).

Am identificat trei etape în existența componentei militare a Pactului Balcanic, fără ca delimitarea lor să fie categorică⁸: prima, de la semnarea Pactului Balcanic până în 1936 când se pun bazele și se constituie structurile alianței; a doua, din 1937 până în 1938, perioadă în care înregistrăm primele acțiuni de colaborare militară, a treia, din 1939 până în 1940 când se constată inutilitatea instrumentelor Pactului și se propune transformarea alianței într-un Bloc balcanic al neutrilor.

Mă limitez la disputele dintre aliați din anii 1935-1938⁹. Deosebim și în cadrul acestei etape o fază în care s-au negociat și semnat cele două convenții militare și, respectiv o perioadă scurtă în care stat-majorității au colaborat efectiv pentru convenirea ipotezelor operative și au cooperat în domeniul schimbului de informații, de armamente, materiale logistice și resurse umane.

Observăm că în timp ce pentru adoptarea convențiilor militare a fost nevoie de 2 ani de negocieri (1934-1936), primele documente de colaborare

---

⁶ Convențiile militare multilaterale se fundamentau pe Pactul Balcanic din 9 februarie 1934 și pe anexele sale. Cele trei articole ale Pactului, ca și preambulul sugerau și impuneau chiar, constituirea componentei militare a Alianței.

⁷ Convenția militară dintre România și Regatul sârbilor, croaților și slovenilor, semnată la 23 ianuarie 1922 prevedea la articolul 2, ajutorul reciproc al celor două țări în ipoteza că una din ele ar fi fost atacată de Bulgaria, iar articolul 3 prevedea sprijinul reciproc în eventualitatea că unul dintre aliați ar fi fost atacat concomitent de forțele armate ale Bulgariei și Ungariei. Statele care alcătuiau Mica Înțelegere au semnat la 14 septembrie 1923, la Praga, Convenția militară în trei, care nu anula explicit documentele bilaterale.

⁸ Mihai Retegan, *În balanța forțelor*, București, Editura Semne, 1997, p. 138.

⁹ Din rațiuni de spațiu mă limitez la Convenția militară în trei: Iugoslavia, Turcia, România. Convenția militară în patru (semnată de toți aliații din Pact) necesită o altă discuție, care poate face obiectul unui alt demers.

strict militară au fost convenite, în detaliu, după alți aproape doi ani (1938). Așa încât mult lăudata *construcție de securitate colectivă în spațiul balcanic* s-a dovedit total nepregătită în proximitatea marilor provocări de pe continent. Mai mult, exersând practici „la modă” în Vest, unele state membre trec, între timp, la politica de concesiuni față de inamicul vizat de Pact sau față de marile puteri revizioniste din proximitate. Iugoslavia negociază cu Bulgaria un Tratat de amicitie veșnică¹⁰ (fără informarea partenerilor), deschizând ușa acesteia spre Pactul Balcanic, fără obligația de a respecta *status-quo-ul* (Acordul de la Salonic între Înțelegera Balcanică și Bulgaria, 1938). Alte gesturi ale Greciei și Iugoslaviei slăbesc și mai puternic unitatea alianței care pierdea din credibilitate pe măsură ce războiul se apropia. De aceea s-a creat percepția că Pactul a fost un simplu element de decor, o *construcție artificială* reunind țări cu interese atât de diferite încât era greu să ajungă la un obiectiv comun îndrăzneț. Cu atât mai mult cu cât pentru scoaterea din cauză a armatei bulgare, de exemplu, ar fi fost suficiente forțele militare ale unui singur stat semnatar al Pactului, de unde rezultă că în viziunea unora dintre actorii statali Înțelegera respectivă se limita la scopuri de ordin politic.

Subliniez două aspecte:

1. Deși alianța era una multilaterală, negocierile pentru convenții militare s-au desfășurat mai întâi bilateral, inspirate de modelul celor din Mica Înțelegere¹¹;
2. Odată aprobate convențiile, stat-majorității aliați s-au lansat în proiecte mărețe, ușor fanteziste, sub presiunea timpului pentru că războiul se apropia.

Exact asupra acestor aranjamente îmi propun să insist, chiar dacă ele s-au dovedit a fi rezultatul unor discuții de strategie și artă operativă.

---

¹⁰ Semnat la Belgrad, la 24 ianuarie 1937. La a V-a sesiune a Consiliului Permanent al Înțelegerii Balcanice, de la Atena (15 – 18 februarie 1937), Milan Stojadinović, prim-ministru și ministru de Externe iugoslav, și-a informat colegii despre acest tratat, insistând să se consemneze următoarele în Comunicatul final: „Consiliul Permanent a luat cunoștință cu satisfacție de încheierea unui Pact de prietenie între Bulgaria și Iugoslavia. El a constatat că Pactul răspunde scopului Înțelegerii Balcanice: menținerea și consolidarea păcii în Balcani. În consecință, el consideră că Pactul bulgaro-iugoslav constituie o prețioasă contribuție la stabilirea colaborării prietenești între toate popoarele balcanice” Apud: Nicolae Titulescu, *Politica externă a României -1937*, București, Editura Enciclopedică, 1994, p. 28.

¹¹ În context, Turcia și Grecia au parafat și ele o convenție militară la Ankara, la 2 noiembrie 1934. Guvernul turc a informat imediat România despre acest document, iar la 11 decembrie, ministrul turc de externe a făcut o prezentare amplă a prevederilor acestei „convenții de asistență militară”.

Pentru stat-majorității români cele mai dificile și interesate discuții s-au dovedit a fi cu omologii lor turci.

Colaborarea militară cu Iugoslavia era, în linii mari, convenită pe baza Convenției militare din 1922 în privința variantelor de cooperare pentru combaterea unei agresiuni bulgare. Totuși, după 1938 iugoslavii foloseau diverse motive pentru a evita discutarea unor noi ipoteze de lucru în baza ei, sfârșind prin a respinge brutal orice propunere românească. Atașatul militar român la Belgrad informa chiar despre anumite gesturi de ostilitate la adresa ofițerilor români care se pregăteau în școlile militare iugoslave.

În privința Greciei, care semnase Pactul condiționându-l de mai multe rezerve, stat-majorității români nu insistau decât în chestiunea valorii forțelor disponibile destinate fontului anti-bulgar și a angajamentului de a permite utilizarea porturilor sale pentru aducerea de furnituri militare comandate de România și Iugoslavia.

Colaborarea militară dintre România și Turcia era, însă, extrem de necesară pentru ambele state¹². Prin cooperarea cu Turcia, România urmărea asigurarea spatelui dispozitivului său militar în cazul unui atac din Vest sau din Răsărit, presupunând că pericolul bulgar poate fi anihilat printr-o intervenție masivă din sud-est a armatei turce. Turcia, la rândul ei, urmărea să dețină o cantitate minimă de forțe pentru frontal anti-bulgar, disponibilizând astfel suficiente resurse pentru apărarea întinselor sale frontiere și, mai ales pentru respingerea unei posibile agresiuni italiene în Mediterana de Est și în vestul Anatoliei. Evident, greul combaterii agresiunii bulgare ar fi revenit – din punctul de vedere al planificatorilor turci – României și aliaților din Pact. În esență, turcii insistau ca în planurile operative aliate armata română să disloce mai mult de jumătate din forțe ei în Dobrogea, de unde să intervină urgent pentru a interzice orice intenție bulgară de a ajunge la Strâmtori. O astfel de viziune nu era lipsită de logică: situația Turciei republicane era precară și cu numeroase nevoi de securitate în urma războiului greco-turc (1919-1922). După Tratatul din 1923, Turcia avea o populație de până la 14 milioane de locuitori, iar forțele sale armate – evident diminuate – aveau responsabilitatea apărării unui teritoriu imens. Totuși, negociatorii militari români erau convinși că Turcia depășise perioada critică, așa încât sperau că-i vor convinge pe stat-majorității turci să-și asume rolul principal în anihilarea unei ipotetice agresiuni bulgare

---

¹² Ionuț Cojocaru, *Rolul și locul Înțelegerii Balcanice în spațiul european. Negocieri. Cooperarea româno-turcă*, în volumul omagial dedicat profesorului Corneliu Mihail Lungu, „Permanentele Istoriei – Profesorul Corneliu Mihail Lungu la 70 de ani”, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2013.

împotriva vecinilor. În felul acesta grosul forțelor române putea fi destinat celorlalte zone de pericol.

Turcii, la rândul lor, aveau o percepție optimistă cu privire la situația României: în fond era statul care a câștigat la Conferința de pace, avea o armată mare care putea foarte ușor să blocheze orice intenție de agresiune a bulgarilor contra Turciei; în felul acesta, grosul forțelor turce ar fi putut fi distribuit în celelalte zone de frontieră amenințate.

După modelul negocierilor politice pentru convenirea Pactului, și în cazul convențiilor militare s-au exprimat «rezerve» tehnice, pentru eliminarea cărora erau chemați în ajutor factorii politici. Până la urmă rezervele au rămas în vigoare, ceea ce a condus la o *asimetrie în asumarea de obligații reciproce*¹³. Liderii militari români au fost nevoiți să accepte această situație, considerând că era mai importantă prietenia cu partenerul turc decât prelungirea unor negocieri al căror sfârșit nu se întrevedea. Români erau încurajați de disponibilitatea arătată de colegii lor turci pe timpul negocierii convenției militare bilaterale. Într-adevăr, între 4 și 9 iunie 1935 o delegație militară română, condusă de șeful Secției Operații, colonelul Gheorghe Rozin, a discutat la Ankara cu o delegație militară turcă detalii ale proiectatei Convenții militare. Ambele delegații au fost de acord că sursa unui conflict poate veni în primul rând din Bulgaria. S-a considerat necesară și analiza situației conflictuale create printr-un posibil atac din afara Balcanilor – deși o astfel de analiză depășea mandatul celor două delegații – și s-au analizat ipotezele de război, coordonarea acțiunilor comune în cazul unei agresiuni din partea unui stat balcanic. Numai că, după doi ani, lucrurile se vedeau altfel. Într-un studiu asupra Convenției, Secția 3 Operații din Marele Stat Major român preciza că documentul urma să fie circumscris convențiilor în cadrul Pactului Balcanic semnat recent¹⁴, așa încât temele au fost reluate când s-a trecut la pregătirea convențiilor multilaterale¹⁵.

---

¹³ Acceptând clauza rusă inclusă de Turcia și, respectiv, rezerva greacă relativă la Italia, România (pentru care Pactul „... rezulta din nevoia de asigurare a securității frontului de est...”, Mihai Retegan, *În balanța forțelor ...*, p. 138) nu avea nici un câștig de securitate prin asumarea de obligații în cadrul noii alianțe, nici la frontiera estică (nici nu intra în discuție!), nici la frontiera sudică unde, tehnic, era în vigoare Convenția de alianță defensivă cu Iugoslavia (și Convenția militară din 1922). În schimb, ea n-a invocat nici o clauză de această natură, angajându-se fără rezerve să vină în sprijinul unui aliat victimă a agresiunii din spațiul balcanic sau din afara acestui spațiu.

¹⁴ AMR, fond 948, Secția 3, dosar nr. 1449, f. 7-52, (Studiul asupra Convenției între Turcia și România, Geneva, 5 iunie 1934).

¹⁵ La 5 iunie 1934 s-a încheiat o Convenție între România și Turcia, cu importante prevederi de natură militară. În esență se stabilea că în situația în care una din părți ar fi